

Film, hygien och flugor

Hälsovårdskampanjer i USA 1909–1915

Marina Dahlquist, forskarassistent i filmvetenskap

A big automobile rolled up to the door of the Washington Health Department one day last summer, and out jumped a handsomely dressed little girl who ran into the building and delivered to Doctor Murray a box half full of dead flies. Coming out she met a ragged boy on his way in. Recognizing him as a leader in the fly-killing contest, she said: "Hello! How many did you get yesterday?"

"Aw, I had a fine day! I got nearly fourteen thousand."

"Oh, my!" exclaimed the girl. "Where did you get 'em?"

"Down on the dump. How many did you get?"

"Oh, I only got about eight hundred, and I went all over the house and the garage twice."

Hur udda det än kan tyckas blev flugdödartävlingar en vanlig sport i USA åren 1912–1915. Såsom ovanstående citat från *The Ladies' Home Journal* (juni 1912) visar utplånade flugkampanjerna inte bara stadens flugor, utan tycks även ha uppmuntrat interaktion över klassgränserna. Inte oväntat segrade den som hade närkontakt med stadens hälsovådliga baksidor. Kampanjer kom ofta till stånd i ett samarbete mellan kvinnoklubbar, lokala dagstidningar, hälsovårdsmyndigheter och filmföreläsare i kampen mot flugor och den fara de utgjorde.

I sin bok från 1915 om marknadsföring av film föreslår Epes Winthrop Sargent, känd från filmtidskriften *Moving Picture World*, "Swat the Fly Crusades" eller antiflugkampanjer som ett användbart reklamjippo för biografägare. Dessa borde enligt Sargent hållas månaderna maj och juni, då flugorna började komma. Kampanjen skulle innehålla en flugfilm, visad utan inträde varje lördagmorgon, föreläsningar kring de faror flugor utgjorde, och sist, men absolut inte minst – en flugdödartävling. Den främsta

målgruppen för tävlingarna var barn som med hjälp av priser och speciella medlemskort skulle uppmuntras att hjälpa till att eliminera flugorna från städerna. Vinnaren skulle utses genom att alla de flugor barnen tog med till biografen vägdes. Flugorna kunde sedan visas upp i en glasmonter i lobbyen. För att locka barnen att medverka i tävlingen visades filmer från tidigare kampanjer där bilder av stora högar med döda flugor illustrerade den enorma mängd insekter som oskadliggjorts. Sargents förslag att flugorna skulle vägas var en ytterst arbetsbesparande idé i förhållande till att räkna varje fluga individuellt, en metod som beskrivs i flera andra artiklar, vilket innebar ett enormt och föga attraktivt arbete då det kunde röra sig om miljontals flugor. Sargent avrådde dock bestämt från en annan typ av kampanj som nyligen hade blivit populär, nämligen ”Catch the Rat Crusades”, eftersom delar av filmpubliken, framför allt kvinnorna, inte nödvändigtvis skulle uppskatta små pojkar med fickorna fulla av döda råttor.

Trots flugtävlingarnas popularitet över hela USA uppmärksammades snart problemen med denna typ av flugdödarstrategi. Dels utsattes barnen för en eventuell smittrisk i hanteringen av flugorna, dels argumenterade man för att en mer förebyggande strategi skulle vara mer effektiv. Parollen ”Swat the Fly” kom att successivt bytas ut mot ”Starve the Fly” i och med att sumpmark dränerades i syfte att förstöra flugornas kläckningsplatser. Detta tillvägagångssätt visas redan i den amerikanske filmproducenten Edisons film, *War on the Mosquitos*, från 1912. Filmen var en pendang till de många filmer som gjordes om kampen mot flugorna, till exempel Edisons egen *The Fly. A Menace to Public Health* från 1913.

Under tidigt 1910-tal blev film ett ofta använt och effektivt medel i kampanjer för att förbättra hälsoförhållanden. New York City intog en ledande ställning när det gällde hälsokampanjer och sanitära upprenningskampanjer. Så gjordes t.ex. en överenskommelse med åttahundra biografer att visa informationsfilmer kring flugfaran, tyfusrisker och om hur spädbarn bör tas om hand. Som en följd av denna kampanj erbjöds därefter gratis visningar av hälsofilmer i New York City under ett antal somrar. Ansvariga för arrangemanget var hälsovårdsmyndigheterna tillsammans med the Committee on the Prevention of Tuberculosis, som visade informerande filmer om hur man undviker tuberkulos. Enligt Frank H. Mann, sekreterare i kommittéen mot tuberkulos, utnyttjades filmmediets popularitet och pedagogiska potential för att nå det stora antal människor som

samlades i parkerna varje kväll. Dessa parkvisningar nådde främst fattiga invånare som inte hade råd att gå på biograferna. Hälsoinstruerande filmer ansågs fungera väl för allmänheten i stort, men särskilt för barn och invandrare. I New York City, en smältdegel med stora befolkningsgrupper som inte förstod engelska, fungerade filmernas visuella budskap särskilt väl. Parkvisningarna blev en odiskutabel succé med en publik om närmare 20 000 den första veckan år 1912. Den absolut viktigaste hälsofaran vid denna tid ansågs husflugan utgöra.

Husflugor och hygien

Kampen mot husflugan var resultatet av en växande medvetenhet om bakterier och främst sambandet mellan bakterier och sjukdomar, formulerat av forskare som Louis Pasteur och Robert Koch. Insikten om de hälsorisker som myggor och andra insekter utgjorde som sjukdomsspridare var relativt ny. Under 1800-talets sista år blev det t.ex. allmänt accepterat att såväl malaria som gula febern spreds via myggor. Man hade också vetenskapligt belagt att den vanliga husflugan var en aktiv agent i spridning av tyfus. Till skillnad från malariamyggan var inte husflugan värd för den sjukdomsalstrande organismen, med väl medverkande till smittspridning genom sitt beteende och sina flygvägar. Husflugans utvecklingshistoria från ägg till fluga kartlades av L.O. Howard, en välkänd auktoritet på området. Howard visade att nästan 99 procent av de insekter som fanns inomhus var husflugor och att den genomsnittliga mängden bakterier per fluga var 250 000. Men trots att flugornas betydelse som smittspridare hade uppmärksamrats redan under det spansk-amerikanska kriget, var det inte förrän 1906 som mer utförliga studier kom till stånd. Husflugor började nu uppfattas som en allvarlig hälsorisk, istället för som tidigare, en vämjelig och irriterande plåga.

Från och med 1909 genomfördes omfattande kampanjer i USA mot husflugan. Kampen mot flugorna blev både en privat och en kommunal angelägenhet, men hemmet och dess sanitära förhållanden stod i förgrunden. Målsättningen var att förbättra de sanitära förhållandena och sänka dödstalet, framförallt för patienter med tyfus, tuberkulos och diarréer.

En tvåsidig artikel med titeln ”The World’s Greatest Murderer – The Fly”, publicerad i *New York American* i december 1910 inleddes på följande vis:

A world-wide war on the worst and filthiest enemy of mankind that has free access to every home, thrives on pollution and slays thousands and thousands of innocent children every year.

Artikelns mittparti illustreras med en teckning av en gigantisk fluga som håller fast en liten baby. Den hotande mörka flugan står i stark kontrast till babys ljusa hy. Andra, mindre teckningar i samma artikel visar monstruösa flugor tillsammans med kött och mjölk där deras storlek sammanlänkas och jämförs med bildtexter som: "One fly left in a butcher shop will breed enough flies in two weeks to lift a leg of mutton." Men även om dessa groteska förstoringar på sätt och vis gör hotet monstruöst ligger den faktiska faran inte hos själva flugorna, utan i vad de har på fötterna, något

*En fluga ställs inför rätta. Illustration från broschyren *The House-Fly at the Bar. Indictment Guilty or Not Guilty* (New York, 1909).*

som illustreras med en gigantiskt förstörd flugfot. Poängen är att flugor bär med sig bakterier som fastnar på deras håriga och kladdiga fötter, vilket för in smitta i människors hem. Flugorna landar sedan på mat, nappflaskor m.m. och ger på så vis upphov till ett antal olika epidemiska sjukdomar. Husflugans tyranni flyttar därmed in i den privata sfären och hotar dess invånares hälsa och fortlevnad.

Baksidan av *Detroits Health Departments* broschyr "Anti-Fly Crusade" (u.d.).

Det ödesdigra hotet från flugor är även illustrerat på baksidan av *Detroits Health Departments* broschyr "Anti-Fly Crusade" (utan datum), som visar en gigantisk fluga som hotande höjer sig över ett bostadsområde. Kampanjerna mot husflugan väjde inte för hårda och drastiska formuleringar som till exempel i kampanjen i Detroit: "Flies are born in filth, they breed in filth, they carry filth." Flugorna innebar ett hot *i* vardagen och ett hot *mot* vardagen – en inkräktare i hemmet likställd med inbrottsjuvar eller mördare.

The fly is insidious. He lurks in every corner. He plants his disease germs on your bread. He buries them in your butter. He drowns them in your baby's milk bottle. There is no escape if he once enters your home.

Vad som beskrivs är en ständigt återkommande men samtidigt främmande inkräktare. Utvägen var krig.

Filmen och flugdöden

Den tidigare omtalade artikeln i *New York American* är rikligt illustrerad och innehåller bl.a. bilder från Charles Urbans film *The Fly Pest* från 1909,

en film som flitigt visades under antiflugkampanjen i USA år 1910. En kampanjvisning för läkare, lärare, socialarbetare och journalister i december 1909 bidrog till filmens omfattande spridning. *The Fly Pest* lyfter fram det hot som flugan utgör, genom att berätta dess levnadshistoria från äggläggningen och kläckningen av larver, vidare över puppstadiet och fram till den fullvuxna flugan. Den andra delen av filmen, "How Flies Carry Contagion", visar hur flugor sprider smitta genom att först sitta på rutten fisk, för att därefter sätta sig på en sockerskål eller på ett spädbarns nappflaska. Dessa allestädes närvarande flugor, uppförstorade till gigantiska proportioner i dagpressens många illustrationer, framställs som monstruösa och som ett hot mot hela befolkningen, men framför allt mot små barn. Filmen bedömdes kunna vara så skrämmande att den till och med förbjöds av polisen i flera städer, till exempel Indianapolis. De lokala hälsomyndigheterna åberopade dock filmens pedagogiska värde och lyckades få förbudet tillbakadraget och filmen kunde återigen visas. Filmen producerades av det brittiska filmbolaget Urban, men initiativet kom från Edward Hatch, ordförande i "Fly-Fighting Committee", placerad i New York som redan två år tidigare 1907 inlett en nationell kampanj för utrotandet av husflugan.

De monstruösa flugorna och deras smutsiga fötter, så som man kunde se dem i dagstidningar och informationsfilmer, utgjorde en del av filmmediets vid denna tid etablerade roll inom den naturvetenskapliga forskningen. Filmmediet hade blivit ett viktigt verktyg både för att bevisa vetenskapliga teorier och för att visa aspekter av verkligheten som annars inte skulle kunna ses. Genom att använda exempelvis röntgen- och mikroskopfilm, eller genom att öka hastigheten på filmen, kunde man göra nya dimensioner synliga. Fenomen som tidigare var tillgängliga enbart för en begränsad krets, till exempel forskare eller läkare, kunde nu visas för en större publik. Därmed blev film ett viktigt populärvetenskapligt redskap, och det indexikala mediet par excellence för att skildra, bevisa och sprida nya kunskaper och insikter till den breda allmänheten.

Enligt Hatch lärde sig genomsnittssamerikanen mer om de faror som härrör från flugor av den tolv minuter långa filmen, än vad de skulle ha gjort genom föreläsningar under ett år eller ett dussintal böcker på området. *The Fly Pest* visades på biografer såväl som i skolor och vetenskapliga samfund. Det pedagogiska värdet av denna nu förlorade film uppmärksammades i ett flertal recensioner och den beskrevs också som ett viktigt

bidrag i arbetet med att höja filmmediets status. Filmens enorma popularitet i USA resulterade i en rad sensationella artiklar med information om hemmens okända hälsofaror och de åtgärder som borde vidtas för att eliminera dem.

I en artikel i *Photoplay Magazine*, från januari 1913, underströk Williard Howe den enorma betydelse som filmmediet hade för hygienfrågor när det gällde att få ut information till allmänheten kring orsaken till och förhindrandet av smittspridning. Howe hävdade att även om denna kunskap hade varit känd och tillämplig en tid av läkare, hälsovårdsinspektörer, sjuksköterskor – och dessutom varit i fokus i en rad dagstidningsartiklar, föreläsningar och avhandlingar – nådde dessa insikter den bredare allmänheten först i och med filmvisningarna. Sanitär medvetenhet och hygien blev först därmed en angelägenhet för alla med konsekvenser för den dagliga livsföringen i hemmen. Det franska filmbolaget Pathé Frères film *Boil Your Water* från 1911 blev, menade Howe, avgörande för hemmafruars medvetenhet om vikten av att sterilisera vatten och den utlöste enligt honom en veritabel vattenkokarepidemi.

I denna kontext ryckte filmmediet fram som ett revolutionerande pedagogiskt medium. Filmer användes i undervisning på universiteten och i skolorna, för att instruera lantbrukare om hur mejeriprodukter skulle hanteras och hemmafruor om det bästa sättet att ta hand om barnen. Filmmediet blev därmed ett effektivt verktyg i moderniseringen av det amerikanska vardagslivet. Eller som Carl Holliday uttryckte det i tidskriften *The Worlds Work*:

The anti-fly, pure milk, anti-drunkenness, and social justice films are the most powerful teachers in the country. In overwhelming majority the film dramas encourage goodness and kindness, virtue and courage.

Filmmediet hade således en mission att axla och en viktig roll att spela i människors vardagsliv med hart när obegränsade möjligheter att ta till vara för progressiva krafter.

